

XUNG ĐỘT VÀ GIẢI QUYẾT XUNG ĐỘT TRONG QUAN HỆ ẤN ĐỘ - PAKISTAN TỪ ĐẦU THẾ KỶ 21 ĐẾN NAY

Ngô Xuân Bình*

Kể từ khi được thực dân Anh trao trả độc lập và tách ra thành hai quốc gia riêng lẻ từ năm 1947 đến nay, quan hệ Ấn Độ và Pakistan luôn ở trong tình trạng xung đột và căng thẳng. Mâu thuẫn giữa hai nước bắt nguồn từ những nguyên nhân tôn giáo và lịch sử nhưng sau đó phát triển và leo thang thành một cuộc chạy đua vũ trang, làm cho tình hình an ninh khu vực Nam Á trở nên bất ổn. Trong giai đoạn từ đầu thế kỷ 21 đến nay hai bên đã nỗ lực tiến hành các cuộc đàm phán thường xuyên để giải quyết vấn đề này và đạt được một số thành tựu nhất định. Bài viết dưới đây sẽ làm rõ những mâu thuẫn chính trong quan hệ hai nước đồng thời phân tích, đánh giá những thành công và hạn chế mà chính phủ hai bên đã đạt được trong quá trình giải quyết những mâu thuẫn, bất đồng này. Đây là cơ sở để bài viết đưa ra kết luận về một số xu hướng giải quyết xung đột trong quan hệ quốc tế giai đoạn hiện nay.

Từ khóa: Ấn Độ, Pakistan, xung đột, giải quyết xung đột, Nam Á

1. Những xung đột chính trong quan hệ song phương Ấn Độ - Pakistan

1.1. Xung đột về tôn giáo

Trước khi được trao trả độc lập vào ngày 17/8/1947, tiểu lục địa Ấn Độ là một xứ sở đa tôn giáo. Khi bị thực dân Anh tiến hành phân tách, yếu tố khác biệt theo nhóm

*PGS.TS., Viện Nghiên cứu Ấn Độ và Tây Nam Á.

dân tộc ở tiểu lục địa này đã không được xem xét mà sự khác biệt tôn giáo mới được coi là nền tảng, bởi vì tôn giáo trong trường hợp tiểu lục địa Ấn Độ - đã là yếu tố đoàn kết mạnh mẽ khi cùng tôn giáo và cũng là tác nhân gây mâu thuẫn hàng đầu khi khác tôn giáo. Quá trình phân tách ở tiểu lục địa này dẫn đến sự phân chia hai nước: Ấn Độ với tôn giáo chính là Hindu

giáo và Pakistan với Hồi giáo là quốc giáo. Những người cùng dân tộc nhưng khác tôn giáo sống xen kẽ nhau ở các phần lãnh thổ của hai nước được tách rời bằng di cư. Người theo Hindu giáo về Ấn Độ còn người Hồi giáo về Pakistan¹. Pakistan kiểm soát một phần Kashmir theo Hồi giáo, còn phần Kashmir theo Hindu giáo thuộc về Ấn Độ. Sự chia cắt theo tôn giáo đó là một trong những nguyên nhân chính gây ra xung đột giữa hai quốc gia, bởi Pakistan - quốc gia được xây dựng trên các nguyên tắc chính trị thần quyền - khó có thể công nhận sự tồn tại của một Ấn Độ thế tục, nơi tín đồ Hồi giáo chỉ có chỗ đứng ngang hàng với các thành phần thiểu số khác. Điều này là nguyên nhân dẫn đến các vụ khủng bố của các nhóm Hồi giáo cực đoan ở Pakistan nhằm vào Ấn Độ.

1.2. Xung đột trong vấn đề biên giới

Tranh chấp biên giới Pakistan - Ấn Độ đặc biệt là tranh chấp ở khu vực Kashmir đã khiến cho quan hệ giữa hai quốc gia trở nên căng thẳng trong suốt những năm qua. Từ năm 1947, cả Ấn Độ và Pakistan đều tuyên bố kiểm soát Kashmir. Sau nhiều thập kỷ giao tranh quyết liệt, Pakistan hiện đang kiểm soát 1/3 lãnh thổ Kashmir và Ấn Độ chiếm 2/3. Trong hơn 60 năm qua, hai bên từng có hai cuộc chiến tranh quy mô lớn vào năm 1965 và 1999 để giành quyền kiểm soát Kashmir. Căng thẳng leo thang nghiêm trọng tại Kashmir năm 1999 đã khiến hơn 1.000 binh sĩ của cả hai bên thiệt mạng.

Quan hệ ngoại giao giữa Ấn Độ và Pakistan tiếp tục xuống thấp kể từ năm 2013, khi các cuộc đàm phán cấp thứ trưởng về vấn đề tranh chấp biên giới bị ngưng trệ; các vụ vi phạm lệnh ngừng bắn dọc biên giới tranh chấp thường xuyên diễn ra; các cáo buộc lẫn nhau liên quan đến việc liên hệ và hỗ trợ các nhóm chống đối, khủng bố... Tháng 8/2013, Ấn Độ hủy bỏ cuộc đối thoại cấp Bí thư đối ngoại để phản đối việc Cao ủy Pakistan tại New Delhi tham vấn với lãnh đạo ly khai khu vực Kashmir².

Ngày 9/10/2014, binh sỹ Pakistan và Ấn Độ tiếp tục đấu súng, 2 phụ nữ thiệt mạng và 25 người bị thương do đạn pháo của Pakistan bắn vào Samba thuộc khu vực Jammu. Trước đó, chiều 8/10, Ấn Độ đã triệu Phó Đại sứ Pakistan tại New Delhi Mansoor Ahmed Khan tới để trao công hàm cực lực phản đối Pakistan vi phạm thỏa thuận ngừng bắn và yêu cầu nước này chấm dứt các vụ bắn phá khiêu khích qua biên giới gây thương vong cho dân thường. Pakistan cũng đã có hành động ngoại giao tương tự đối với Ấn Độ khi triệu Phó Đại sứ tại Pakistan đến để trao công hàm phản đối. Pakistan còn gửi thư phản đối Ấn Độ lên Nhóm quan sát viên quân sự Liên hợp quốc (UNMOGIP). Theo số liệu thống kê của Ấn Độ, năm 2014 là năm có số vụ vi phạm thỏa thuận ngừng bắn nhiều nhất với 564 vụ, trong đó 411 vụ ở IB và 153 vụ ở LoC³.

¹ Bogaturov Alexsey Demosfenovich, Averkov Viktor Viktorovich (2015), *Lịch sử quan hệ quốc tế*, Nxb. Chính trị Quốc gia, Hà Nội.

² Husein Haqqani (2016), *India vs Pakistan: Why Can't we Just Be Friends*, Juggernaut Publisher.

³ <http://www.vietnamplus.vn/lai-xay-ra-dau-sung-giua-binh-sy-an-dopakistan-tai-bien-gioi/354616.vnp>

Tháng 8/2015, Pakistan lại đưa vấn đề Kashmir ra Hội đồng Bảo an Liên hợp quốc để tìm kiếm vai trò trung gian của tổ chức này trong việc giải quyết vấn đề Kashmir với Ấn Độ. Căng thẳng trong quan hệ Ấn Độ-Pakistan về vấn đề Kashmir khiến cuộc Đối thoại cấp Cố vấn an ninh quốc gia song phương dự kiến tiến hành tại New Delhi vào ngày 23-24/8/2015 đã đổ vỡ ở phút chót.

1.3. Xung đột trong vấn đề quan hệ với Trung Quốc

Cùng với tầm ảnh hưởng ngày càng lớn của Ấn Độ, Trung Quốc từ lâu đã xem quốc gia này là một mối hiểm họa đối với tham vọng bành trướng của mình. Lợi dụng những bất đồng trong quan hệ Pakistan - Ấn Độ, Trung Quốc đã nhiều lần dùng ảnh hưởng của mình để giúp đỡ Pakistan trong nhiều vụ tranh chấp với Ấn Độ, chẳng hạn trong vấn đề Kashmir. Cũng không khó để nhận thấy rằng trên bản đồ địa chính trị thế giới, Pakistan và Trung Quốc tạo thành thế gọng kìm kẹp chặt Ấn Độ. Đầu năm 2016, chính phủ hai nước Pakistan và Trung Quốc đã thỏa thuận về việc binh sĩ Trung Quốc sẽ sớm được triển khai ở Pakistan để tăng cường an ninh cho Hành lang kinh tế Trung Quốc - Pakistan (CPEC) dài hơn 3.000 km. New Delhi trước đó đã phản đối sự hiện diện của binh sĩ Trung Quốc tại Gilgit-Baltistan vì CPEC đi qua khu vực Gilgit-Baltistan thuộc sự kiểm soát của Pakistan tại vùng Kashmir đang tranh chấp

với Ấn Độ⁴. Giai đoạn đầu của CPEC có khả năng được triển khai vào tháng 12/2016 và dự kiến hoàn thành sau 3 năm, tạo điều kiện cho Trung Quốc trực tiếp tiếp cận khu vực Ấn Độ Dương và xa hơn nữa, điều này càng làm tăng nỗi bất an của Ấn Độ. Bởi vậy quan hệ ngày càng thân thiết của Pakistan với Trung Quốc cũng trở thành yếu tố gây rạn nứt trong quan hệ Pakistan - Ấn Độ.

1.4. Xung đột trong đấu tranh chống chủ nghĩa khủng bố

Bước sang đầu thế kỷ XXI, xung đột trong quan hệ Ấn Độ - Pakistan trở nên trầm trọng hơn bởi các vụ bạo động xảy ra với tần suất dày đặc. Đầu năm 2002 quan hệ hai nước xấu đi thấy rõ sau vụ đánh bom tòa nhà quốc hội Ấn Độ của một nhóm khủng bố theo đạo Hồi mà New Delhi cho rằng Pakistan đứng đằng sau. Phía Ấn Độ tố cáo Pakistan đã không thực hiện lời hứa về việc chấm dứt ủng hộ các nhóm Hồi giáo cực đoan. Ngày 22/5/2002 phát biểu trước các binh sĩ Ấn Độ tại khu vực biên giới Pakistan Thủ tướng Ấn Độ đã tuyên bố “đã đến lúc cần tiến hành trận quyết định để chấm dứt các vụ tấn công của các phần tử Hồi giáo”. Đáp lại lời tuyên bố của Ấn Độ phía Pakistan cũng đưa ra tuyên bố 3 điểm về lập trường của Pakistan nhằm giải quyết khủng hoảng đó là: Pakistan muốn thương lượng nhưng sẵn sàng đánh trả nếu bị tấn công. Pakistan không cho phép bắt

⁴ Statement by Chinese premier Li Keqiang; “Full Text of Premier Li’s Interview with Pakistani Media”, *Global Times*, 23 May 2013.

kỳ lực lượng nào sử dụng lãnh thổ Kashmir do họ kiểm soát làm căn cứ không bố nhưng sẽ tiếp tục ủng hộ về tinh thần và ngoại giao đối với cuộc chiến đòi thành lập nhà nước độc lập của Kashmir.

Tháng 9/2008, sau một vụ khủng bố đẫm máu ở Mumbai, quan hệ giữa hai nước trở nên đặc biệt căng thẳng. Sau một loạt cáo buộc từ phía chính phủ Ấn Độ và thông tin của giới tình báo Mỹ cho rằng thủ phạm của hàng loạt vụ tấn công liên hoàn tại Mumbai là Lashkar-e-Taiba, nhóm phiến quân chống Ấn Độ ở khu vực Kashmir có trụ sở tại Pakistan, Tổng thống Pakistan Asif Ali Zardari đề nghị "*Ấn Độ không nên phản ứng thái quá*", đồng thời cam kết sẽ trừng trị "*bất kỳ kẻ nào có hành động tàn nhẫn như vậy đối với nhân dân và đất nước Ấn Độ*". Tuyên bố sau cuộc họp khẩn cấp của nội các, Ngoại trưởng Pakistan Shah Mehmood Qureshi cũng yêu cầu Ấn Độ chia sẻ với Pakistan những thông tin và bằng chứng liên quan đến lời cáo buộc về vụ khủng bố. Ông Qureshi cũng thông báo Pakistan rút lại quyết định cử Tướng Shuja Pasha, người đứng đầu Cơ quan tình báo Pakistan (ISI), tới New Delhi. Pakistan thậm chí còn công bố lệnh cấm trại đối với toàn bộ lực lượng vũ trang và tái triển khai hàng chục nghìn quân từ biên giới với Afghanistan tới khu vực biên giới với Ấn Độ.

2. Giải quyết xung đột trong quan hệ Ấn Độ - Pakistan từ đầu thế kỷ 21 đến nay

Bước sang đầu thế kỷ 21, tình hình thế giới và khu vực Nam Á đã có rất nhiều biến động khiến cho tất cả các quốc gia đều phải tự điều chỉnh chính sách cho phù hợp với

bối cảnh mới cũng như nhu cầu và lợi ích của mỗi nước. Trong bối cảnh đó, Ấn Độ và Pakistan cũng đã thi hành chính sách ngoại giao mềm dẻo, linh hoạt hơn. Cả hai quốc gia này đều nhận thấy hậu quả lớn nhất mà họ đều phải gánh chịu đó là sự tụt hậu về kinh tế do tập trung vào chạy đua vũ trang. Do vậy, cả Ấn Độ và Pakistan đều có những biểu hiện mềm mỏng hơn, tạo cơ sở cho những cuộc gặp gỡ chính thức giữa các nhà lãnh đạo của hai bên.

2.1. Cải thiện quan hệ ngoại giao

Vào cuối năm 2003, lần đầu tiên Tổng thống Pakistan tuyên bố rằng Ấn Độ và Pakistan có thể giải quyết vấn đề Kashmir không dựa theo nghị quyết của Hội đồng Bảo an Liên Hợp Quốc (về trung cầu dân ý). Ngay sau đó, nhiều biện pháp dọn đường cho tiến trình hòa giải mới đã được hai bên tích cực thực hiện.

Cuộc gặp mặt giữa Thủ tướng Ấn Độ A.B.Vajpayee và Tổng thống Pakistan Musharraf bên lề Hội nghị thượng đỉnh Hiệp hội hợp tác khu vực Nam Á (SAARC) được tổ chức vào tháng 1/2004 được coi là sự kiện chính trị quan trọng. Trong cuộc gặp mặt này, lãnh đạo hai nước đã thống nhất quan điểm giải quyết bất đồng, xung đột giữa hai nước bằng đàm phán hòa bình.

Tháng 4/2005, cuộc gặp gỡ giữa Tổng thống Pakistan Musharraf và Thủ tướng nước chủ nhà Ấn Độ Manmohan Singh đã kết thúc với cam kết tiếp tục thúc đẩy quan hệ giữa hai nước. Thủ tướng Manmohan Singh đã phát biểu nhân chuyến thăm của Tổng thống Musharraf "*Người dân Nam Á*

không cần thêm sự chia sẻ mà là sự hào hợp lớn hơn. Rõ ràng, một nền hòa bình mãi mãi giữa Pakistan và Ấn Độ là cần thiết để đảm bảo một Nam Á thịnh vượng và ổn định”.

Trong buổi tiếp Cao ủy Pakistan tại Ấn Độ Abdul Basit ngày 28/1/2015, Thủ tướng Pakistan Nawaz Sharif nói rằng Pakistan muốn “*bình thường hóa*” quan hệ với New Delhi trên cơ sở “*tôn trọng lẫn nhau và bình đẳng về chủ quyền*”, “*Ấn Độ là một nước láng giềng quan trọng của chúng ta và chúng ta mong muốn có mối quan hệ bình thường với Ấn Độ trên cơ sở tôn trọng lẫn nhau và bình đẳng về chủ quyền*”.

Trong chuyến công du hai ngày tới Pakistan (ngày 2 và 3/3/2015) của Bí thư Đối ngoại Ấn Độ S. Jaishankar tới Pakistan, lãnh đạo hai nước đã thảo luận và đạt được sự đồng thuận về nhiều vấn đề cùng quan tâm, cam kết nối lại các cuộc đàm phán để giải quyết những bất đồng, thúc đẩy hợp tác song phương và khu vực vì hòa bình và phát triển⁵.

Ngày 26/11/2015, nhằm giảm bớt căng thẳng trong quan hệ song phương với Ấn Độ, Pakistan đã kêu gọi nối lại khuôn khổ hỗn hợp hợp tác khu vực. Phát biểu tại một hội thảo về quan hệ Ấn Độ - Pakistan được tổ chức tại New Delhi ngày 25/11, Cao ủy Pakistan tại Ấn Độ Abdul Basit đã nêu bật sự cần thiết nối lại các cuộc đàm phán hòa bình để giảm bớt căng thẳng quan hệ song phương giữa hai nước: “*Để đạt được hòa*

bình chúng ta cần phải đối thoại. Một khuôn khổ đối thoại hỗn hợp là cần thiết để thảo luận tất cả các vấn đề quan hệ song phương từ khủng bố, đến vấn đề Kashmir”.

Ngày 26/11/2015, cố vấn Đối ngoại của Thủ tướng Pakistan, ông Sartaj Aziz khẳng định Pakistan muốn tổ chức các cuộc đối thoại hợp tác với Ấn Độ chứ không muốn tham gia vào một cuộc chạy đua vũ khí với nước láng giềng, đồng thời nêu rõ Pakistan không cho phép bất cứ cá nhân, tổ chức nào sử dụng lãnh thổ của mình để chống lại các nước khác.

Vào ngày 17/3/2016, tại Diễn đàn Thế giới về Hồi giáo mật tông do Thủ tướng Narendra Modi chủ trì phiên khai mạc tại New Delhi, các giáo sĩ Hồi giáo từ Ấn Độ và Pakistan đã bày tỏ quan điểm rằng “*khủng bố ở Nam Á có thể bị loại bỏ nếu hai nước đối thủ có truyền thống láng giềng biết tôn trọng lẫn nhau và chống lại chủ nghĩa cực đoan tôn giáo*”, “*Kẻ thù của Ấn Độ không phải là Pakistan. Kẻ thù của Pakistan không phải là Ấn Độ. Nhưng kẻ thù đối với cả hai nước là chủ nghĩa khủng bố*”, vì vậy Ấn Độ và Pakistan nên hành động để kiểm soát những kẻ khủng bố sử dụng tôn giáo truyền bá các hoạt động cực đoan⁶.

2.2. Giải quyết tranh chấp ở biên giới

Ngày 26/10/2004, phát biểu trong buổi tiếp các quan chức Chính phủ, các nhà ngoại giao và đại diện các phương tiện thông tin đại chúng, Tổng thống Pakistan đã kêu gọi tiến hành thảo luận trong cả

⁵ <http://www.aljazeera.com/indepth/spotlight/kashmirtheforgottenconflict/2011/06/201165113058224115.html>.

⁶ <http://hoquoc.gov.vn/sites/vi-vn/details/7/ho-so-quoc-te/94718/xung-dot-hoi-giao-va-hindu-giao.aspx>

nước nhằm tìm ra giải pháp cho cuộc tranh chấp chủ quyền khu vực Kashmir. Tổng thống Musharraf nhấn mạnh rằng cần phải thảo luận về việc “*thay đổi quy chế*” của khu vực Kashmir theo hướng hoặc để khu vực này tuyên bố độc lập hoặc là hai nước tiến hành kiểm soát chung. Tiếp đó phát biểu với giới báo chí tại Islamabad ngày 31/10, Thủ tướng Pakistan cam kết thúc đẩy các cuộc đàm phán hòa bình với mức láng giềng Ấn Độ và nỗ lực giải quyết tranh chấp xung quanh vấn đề Kashmir cũng như vấn đề tồn đọng giữa hai nước.

Ngày 17/11/2004, khi thăm thành phố Srinagar, thủ phủ mùa hè bang Kashmir, Thủ tướng Ấn Độ Manmohan Singh đã khẳng định chính phủ Ấn Độ sẵn sàng đối thoại vô điều kiện với bất kỳ nhân vật và phe nhóm nào từ bỏ bạo lực... Theo Thủ tướng Singh, Ấn Độ luôn mong muốn Kashmir sẽ trở thành biểu tượng của niềm hy vọng, hòa bình, thịnh vượng và đa dạng về văn hóa. Trước đó một ngày, ngày 16/11/2014, khoảng 20 nghìn binh sĩ Ấn Độ đã bắt đầu rút khỏi khu vực tranh chấp Kashmir.

Trong một nỗ lực nhằm chấm dứt thời kỳ thù địch, Ấn Độ và Pakistan ngày 8/8/2005 đã nhất trí 7 biện pháp nhằm giảm bớt tình trạng căng thẳng quân sự trong đó có lệnh cấm xây dựng các vị trí đóng quân mới dọc biên giới giữa hai nước tại khu vực Kashmir bị chia cắt. Tuyên bố chung được đưa ra sau cuộc đàm phán kéo dài một ngày giữa các quan chức cấp cao. Ngoài ra, Ấn Độ và Pakistan sẽ nâng cấp đường dây nóng quân sự hiện có và hàng tháng tiến hành các cuộc họp “*ngồi lễ*” giữa các sĩ

quan cấp cao dọc theo biên giới của họ. Những biện pháp khác bao gồm việc tiếp tục thực hiện các thỏa thuận hiện có như: tôn trọng không phận của nhau, trao trả nhanh chóng những người vượt biên một cách vô tình và thường xuyên xem xét lại các biện pháp xây dựng lòng tin hiện có⁷.

2.3. Các biện pháp xây dựng lòng tin

Vào năm 2003, để tạo điều kiện thuận lợi cho các cuộc đối thoại với Pakistan, Ấn Độ đã quyết định nới lỏng việc hạn chế thị thực cho nhân dân Pakistan có nhu cầu đến Ấn Độ, thả 400 tù thường phạm Pakistan đang bị giam giữ, cấp học bổng cho sinh viên Pakistan và cử một đoàn sỹ quan quân đội tới Pakistan thảo luận về việc giảm căng thẳng trên biên giới. Đáp lại những cử chỉ đó của Ấn Độ, Pakistan cũng có các biện pháp tương tự. Đại sứ của hai nước được bổ nhiệm và quay lại nhiệm sở. Các tuyến xe buýt và tàu hỏa được nối lại, lệnh ngừng bắn dọc theo đường kiểm soát LOC được cả hai bên thực hiện nghiêm túc. Người nhập cảnh trái phép không bị giam giữ như trước...

Ngày 17/12/2004, theo đề nghị của Ấn Độ tại thủ đô New Delhi, các quan chức Ấn Độ và Pakistan đã bắt đầu thảo luận về vấn đề mở tuyến xe buýt nối giữa Srinagar (thủ phủ mùa hè bang Kashmir của Ấn Độ) và Muzaffarabad của Pakistan. Các quan chức hai nước đều cho rằng đây là sự khởi đầu tích cực của giai đoạn đối thoại thứ hai. Đề nghị mở tuyến xe buýt dài 170 km này

⁷ K.R. Gupta (2006), *India-Pakistan Relations with Special Reference to Kashmir*, Atlantic Publishers & Distributors.

là một trong những biện pháp xây dựng lòng tin giữa Ấn Độ và Pakistan. Trong thực tế, tuyến xe buýt trên đã bắt đầu được hoạt động vào ngày 7/4/2005 giữa Srinaga và Muzaffarabad. Bộ trưởng tài chính tại Kashmir Muzafer Beigh nói: “đó là biện pháp tạo dựng lòng tin lớn nhất tại Kashmir trong nhiều thập niên qua. Tuyến xe buýt này sẽ khiến người dân sinh sống ở cả hai bên của Kashmir trở nên cởi mở”. Ngoài ra, một tuyến xe lửa giữa hai thị trấn biên giới tại tỉnh Sindh ở phía Nam Pakistan và bang Rajasthan ở phía Tây Ấn Độ đã được mở lại vào tháng 10/2005.

Kết luận

Tuy những xung đột trong quan hệ Ấn Độ - Pakistan chưa được giải quyết một cách triệt để nhưng hai quốc gia này đã ngồi vào bàn đàm phán và tìm được tiếng nói chung trong nhiều vấn đề quan trọng: hai nước đã phối hợp với nhau trong giải quyết vấn đề Kashmir, quan hệ hợp tác về kinh tế được đẩy mạnh, cạnh tranh hạt nhân vẫn tiếp tục nhưng dựa trên cơ sở sự tuân thủ những quy ước chung của cộng đồng quốc tế, hai Chính phủ đã có nhiều nỗ lực trong xây dựng lòng tin, cùng phối hợp đấu tranh chống các nhóm khủng bố... Tuy nhiên hai nước dường như chưa tìm được biện pháp cụ thể để giải quyết những xung đột về tôn giáo - nguồn gốc của hầu hết những bất đồng hiện tại. Ngoài ra, xu hướng thân Trung Quốc ngày càng rõ rệt của Pakistan vẫn là yếu tố khiến cho Ấn Độ cảm thấy bất an, dẫn đến sụt giảm lòng tin vào sự tiến triển của quan hệ song phương giữa hai nước.

Nhìn vào mối quan hệ Pakistan - Ấn Độ, có thể thấy một đặc điểm nổi bật của quan hệ quốc tế giai đoạn hiện nay: Không có kẻ thù vĩnh viễn, cũng không có đồng minh vĩnh viễn. Tuy còn rất nhiều tranh chấp và bất đồng song hai nước vẫn có thể ngồi lại cùng nhau trong các buổi đàm phán nhằm thúc đẩy tiến trình hòa bình khu vực và xúc tiến hợp tác về thương mại. Điều đó cho thấy các nước đều phải ứng biến linh hoạt và điều chỉnh chính sách đối ngoại của mình cho phù hợp với bối cảnh mới, đặt lợi ích của quốc gia dân tộc lên trước hết, gác lại những ân oán trong quá khứ và thúc đẩy hợp tác đôi bên cùng có lợi trong tương lai.

Tài liệu tham khảo

1. Li Keqiang, “Full Text of Premier Li's Interview with Pakistani Media”, *Global Times*, 23 May 2013.
2. Bogaturov Alexsey Demosfenovich, Averkov Viktor Viktorovich (2015), *Lịch sử quan hệ quốc tế* (bản dịch), Nxb. Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
3. Husain Haqqani (2016), *India v/s Pakistan: Why Can't we Just Be Friends*, Juggernaut Publisher.
4. Snedden Christopher (8 May 2007). “What happened to Muslims in Jammu? Local identity, “the massacre” of 1947” and the roots of the ‘Kashmir problem’”, *Journal of South Asian Studies*.
5. Haroon Sana (2007), *Frontier of faith: Islam in the Indo-Afghan borderland*, Columbia University Press. pp. 179-180.
6. K.R. Gupta (2006), *India-Pakistan Relations with Special Reference to Kashmir*, Atlantic Publishers & Distributors.